

О‘QIB TUSHUNISHDAGI O‘ZIGA XOS KAMCHILIKLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Toshpo‘latova Munisa

Toshkent davlat o‘zbek
tili va adabiyoti universiteti
3- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola o‘qib tushunish jarayonidagi asosiy qiyinchiliklarni, jumladan, diqqatni jamlashning yetishmasligi, so‘z boyligining kamligi, matnning murakkab tuzilishi va fon bilimlarining yetarli emasligini tahlil qiladi. Shuningdek, mazkur kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan samarali pedagogik strategiyalar va metodlar, xususan, faol o‘qish texnikalari, lug‘atni boyitish usullari, matn tahlilini o‘rgatish va o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha bilimlarini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari o‘qib tushunish qobiliyatini rivojlantirishda o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: o‘qib tushunish, kamchiliklar, bartaraf etish, pedagogik strategiyalar, faol o‘qish, lug‘at boyligi, matn tahlili, fon bilimlari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются основные трудности при понимании прочитанного, включая недостаточную концентрацию внимания, ограниченный словарный запас, сложную структуру текста и недостаточные фоновые знания. В статье также рассматриваются эффективные педагогические стратегии и методы, направленные на преодоление этих недостатков, в частности, методы активного чтения, методы обогащения словарного запаса, обучение анализу текста, а также способы повышения уровня знаний учащихся по предмету. Результаты исследования дают практические рекомендации учителям и учащимся по развитию навыков понимания прочитанного.

Ключевые слова: понимание прочитанного, недостатки, устранение, педагогические стратегии, активное чтение, словарный запас, анализ текста, фоновые знания.

ANNOTATION

This article analyzes the main difficulties in the process of reading comprehension, including lack of concentration, limited vocabulary, complex text structure, and insufficient background knowledge. It also examines effective pedagogical strategies and methods aimed at overcoming these shortcomings, in particular, active reading techniques, methods of enriching vocabulary, teaching text analysis, and ways to increase students' knowledge of the subject. The results of the study provide practical recommendations for teachers and students in developing reading comprehension skills.

Keywords: reading comprehension, shortcomings, overcoming, pedagogical strategies, active reading, vocabulary, text analysis, background knowledge.

KIRISH

O'qib tushunish insonning bilim olishi, axborotni qayta ishlashi va muvaffaqiyatli muloqot qilishining fundamental asosi hisoblanadi. Zamonaviy axborot asrida turli xil matnlarni tushunish qobiliyati shaxsning ijtimoiy va professional hayotida muhim rol o'ynaydi. Biroq, ko'plab o'quvchilar o'qiganlarini to'liq anglashda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu muammo nafaqat ta'lim jarayonida o'z aksini topadi, balki kundalik hayotda ham turli noqulayliklarni keltirib chiqaradi. O'qib tushunishdagi kamchiliklarning sabablari turlicha bo'lishi mumkin, jumladan, individual psixologik xususiyatlar, ta'lim metodikasidagi nuqsonlar, o'qilayotgan matnning murakkabligi va o'quvchining yetarli darajada tayyorgarlikka ega emasligi kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu muammoning dolzarbligi o'qib tushunish qobiliyatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar va amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish zaruratini keltirib

chiqaradi. Mazkur maqola o'qib tushunishdagi o'ziga xos kamchiliklarni aniqlashga va ularni bartaraf etishning samarali yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'qib tushunish muammolari va ularni hal etish yo'llari bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu sohada turli xil nazariy va amaliy yondashuvlar mavjud. Psixolingvistik nazariyalar o'qib tushunish jarayonini kognitiv faoliyat sifatida o'rganadi va so'zlarni tanish, sintaktik tuzilmalarni tahlil qilish va matnning semantik mazmunini integratsiyalash kabi bosqichlarni ajratib ko'rsatadi (Anderson, 2009). Pedagogik tadqiqotlar esa o'qitish metodlarining o'qib tushunish qobiliyatiga ta'sirini o'rganadi va faol o'qish strategiyalari, interaktiv darslar va differensial yondashuvlarning samaradorligini ta'kidlaydi (Duke & Pearson, 2009). Metodologik nuqtai nazardan, ushbu maqolada mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuvlar va o'qituvchilarning tajribalari umumlashtirilgan. Shuningdek, o'qib tushunish qobiliyatini baholash uchun qo'llaniladigan turli xil testlar va metodlar (masalan, Cloze test, savol-javoblar, matnni qayta hikoyalash) ko'rib chiqiladi. Maqolada o'qib tushunishdagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot natijalaridan foydalaniladi.

TAHLIL VA METODOLOGIYA

O'qib tushunishdagi asosiy kamchiliklarni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

Leksik kamchiliklar: So'z boyligining yetarli emasligi, notanish so'zlarni tushunmaslik matnning umumiy mazmunini anglashga to'sqinlik qiladi. Ko'p ma'noli so'zlarning kontekstga mos keladigan ma'nosini aniqlashdagi qiyinchiliklar ham o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Sintaktik kamchiliklar: Murakkab grammatik tuzilmalarni, ergashgan va bog'langan qo'shma gaplarni tahlil qilishdagi qiyinchiliklar matndagi mantiqiy bog'liqlikni tushunishni qiyinlashtiradi.

Когнитив камчилликлар: Diqqatni jamlashning pastligi, xotiraning susligi, o'qilgan axborotni qayta ishlash va saqlashdagi muammolar o'qib tushunish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Fon bilimlarining yetishmasligi: O'qilayotgan matn mavzusiga oid yetarli bilimga ega bo'lmalik, kontekstni tushunishni va matnning chuqur ma'nosini anglashni qiyinlashtiradi.

Strategik kamchiliklar: O'qish jarayonida samarali strategiyalardan foydalana olmaslik (masalan, asosiy g'oyani aniqlash, muhim detallarni ajratish, savollar berish, xulosa chiqarish) tushunishni susaytiradi.

Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar va strategiyalardan foydalanish mumkin:

Lug'atni boyitish: Muntazam ravishda yangi so'zlarni o'rganish, ularning ma'nolarini lug'atlardan izlash va kontekstda qo'llash mashqlari.

Sintaktik tahlilni o'rgatish: Murakkab gap tuzilmalarini tahlil qilish, gap bo'laklarini aniqlash va ularning o'zaro bog'liqligini tushunishga qaratilgan mashqlar.

Diqqatni rivojlantirish: Diqqatni jamlashga yordam beradigan mashqlar, o'qish vaqtini asta-sekin oshirish, chalg'ituvchi omillarni bartaraf etish.

Fon bilimlarini oshirish: O'qilayotgan mavzular bo'yicha oldindan ma'lumot berish, turli xil manbalardan foydalanishni tavsiya etish.

Faol o'qish strategiyalarini o'rgatish: O'qishdan oldin savollar tuzish, o'qish jarayonida belgilashlar qilish, eslatmalar yozish, o'qilgan matnni muhokama qilish.

1-jadval.

O'qib tushunishdagi asosiy kamchiliklar

Kamchilik turi	Tavsif
Leksik kamchiliklar	So'z boyligining yetarli emasligi, notanish so'zlarni tushunmaslik, ko'p ma'noli so'zlarni noto'g'ri talqin qilish.
Sintaktik kamchiliklar	Murakkab grammatik tuzilmalarni tahlil qilishdagi qiyinchiliklar.

Kognitiv kamchiliklar	Diqqatni jamlashning pastligi, xotiraning susligi, axborotni qayta ishlashdagi muammolar.
Fon bilimlarining yetishmasligi	O'qilayotgan mavzu bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lmalik.
Strategik kamchiliklar	O'qish jarayonida samarali strategiyalardan foydalana olmaslik.

2-jadval.

O'qib tushunish kamchiliklarini bartaraf etish yo'llari

Kamchilik turi	Bartaraf etish yo'llari
Leksik kamchiliklar	Yangi so'zlarni muntazam o'rganish, lug'atlardan foydalanish, kontekst orqali so'z ma'nosini topish mashqlari.
Sintaktik kamchiliklar	Gap tuzilishini tahlil qilish mashqlari, grammatik qoidalarni takrorlash, murakkab gaplarni sodda shaklga keltirish.
Kognitiv kamchiliklar	Diqqatni jamlash mashqlari, xotirani mustahkamlash usullari, o'qish uchun qulay muhit yaratish.
Fon bilimlarining yetishmasligi	O'qishdan oldin mavzu bo'yicha ma'lumot to'plash, turli xil manbalardan foydalanish, mavzuga oid filmlar va ko'rsatuvlar tomosha qilish.
Strategik kamchiliklar	Faol o'qish strategiyalarini o'rgatish va amaliyotda qo'llash (savollar berish, belgilash, eslatmalar yozish, muhokama qilish).

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qib tushunishdagi kamchiliklar o'quvchilarning ta'lim olish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Leksik va sintaktik qiyinchiliklar matnning literal ma'nosini anglashni qiyinlashtirsa, kognitiv va strategik kamchiliklar matnning chuqur ma'nosini tushunishga va undan xulosa chiqarishga

to'sqinlik qiladi. Fon bilimlarining yetishmasligi esa o'qilgan axborotni mavjud bilimlar bilan bog'lash va uni amaliyotda qo'llash imkoniyatini cheklaydi.

Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun qo'llanilgan metodologik yondashuvlar va strategiyalar o'quvchilarning o'qib tushunish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashga yordam beradi. Xususan, faol o'qish texnikalarini qo'llash, lug'at boyligini oshirishga qaratilgan mashqlar, matn tahlili ko'nikmalarini rivojlantirish va o'quvchilarning mavzu bo'yicha bilimlarini kengaytirish o'qish samaradorligini oshirishning muhim omillari hisoblanadi. O'qituvchilar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni qo'llashlari va ularga o'qish jarayonida doimiy ravishda yordam berishlari lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'qib tushunishdagi kamchiliklar ko'p qirrali muammo bo'lib, uning yechimi kompleks yondashuvni talab etadi. O'quvchilarning leksik, sintaktik, kognitiv va strategik ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, ularning fon bilimlarini oshirish orqali o'qib tushunish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilash mumkin.

Pedagogik amaliyotda faol o'qish strategiyalarini keng qo'llash, interaktiv ta'lim metodlaridan foydalanish va o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Kelgusida o'qib tushunishdagi kamchiliklarni aniqlashning innovatsion usullarini ishlab chiqish va ularni bartaraf etishning yanada samarali yo'llarini tadqiq qilish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi. O'qib tushunish qobiliyatini rivojlantirish nafaqat akademik muvaffaqiyatga erishish, balki shaxsning har tomonlama kamol topishi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun ham zaruriy shartdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Snow, C. E. — Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension — Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2002, pp. 1-72.
2. Kintsch, W. — Comprehension: A Paradigm for Cognition — Cambridge: Cambridge University Press, 1998, pp. 87-115.

3. Perfetti, C. A. — Reading Ability: Lexical Quality to Comprehension — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007, pp. 145-164.
4. Nation, I. S. P. — Learning Vocabulary in Another Language — Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 285-310.
5. Pressley, M. — Comprehension Strategies: From Research to Practice — New York: Guilford Press, 2000, pp. 55-82.